

УДК 908:372.48(477.74)“1920/1930”

Валерій Левченко (м. Одеса)

КРАЄЗНАВСТВО В ОДЕСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1920–1930 рр.): СТАНОВЛЕННЯ, НАПРЯМИ, ТРАДИЦІЇ

У статті аналізується становлення і розвиток викладання та дослідження краєзнавства в Одеському інституті народної освіти. Вивчаються головні напрями, форми і методи педагогічної та науково-дослідної діяльності викладачів інституту в галузі краєзнавства.

Ключові слова: краєзнавство, Одеський інститут народної освіти, викладання, краєзнавчі дослідження, викладачі.

Всебічне вивчення певної частини території країни (край, регіон), тобто її природи, населення, господарства, історії і культури на основі комплексу наукових дисциплін, різних за змістом і методами дослідження, таких, що ведуть до єдиної мети — наукового і всебічного пізнання краю, є важливим чинником історико-культурних надбань сучасності. У цьому контексті вивчення доробку краєзнавчих досліджень у провідних осередках краєзнавства України в 20-х рр. XX ст. — періоду становлення і розвитку краєзнавства, коли «закладалися методологічні і методичні основи краєзнавства як науки»¹, становить значний науковий, пізнавальний і практичний інтерес. Такий підхід дає можливість відтворити цілий зріз суспільного життя, показати своєрідність даного історичного періоду, визначити місце окремих науковців у становленні тогочасної науки, чий вагомий здобутки у сфері дослідження, збереження і примноження культурної спадщини краю (регіону) є результатом багатогранної й багаторічної праці.

Одним з провідних осередків розвитку краєзнавства в 20-х рр. XX ст. був Одеський інститут народної освіти (ОІНО), що діяв впродовж 1920–1930 років. Заснований внаслідок реформування системи вищої освіти УСРР 23 червня 1920 р., він став першочерговим спадкоємцем реорганізованого навесні того ж року Новоросійського університету (1865–1920) та попередником відновленого 1933 р. Одеського державного університету². Незважаючи на нетривале існування ОІНО його представники професорсько-викладацького складу залишили важливий і вагомий внесок у розвиток викладання і дослідження краєзнавства, що заслуговує на детальніший розгляд та аналіз.

Питання діяльності вчених ОІНО в царині краєзнавства вже привертала увагу багатьох

дослідників. У радянській історіографії огляд напрямів наукових досліджень краєзнавчого характеру викладачів ОІНО було зроблено у таких узагальнюючих працях, як «Історичне краєзнавство в Українській РСР»³ і виданнях присвячених історії Одеського університету ім. І. І. Мечникова⁴, а також у статтях Т. М. Попової, І. С. Гребцової⁵, М. Ф. Дмитрієнко⁶ та інших.

У сучасній українській історіографії з'явилися як узагальнюючі праці, так і студії в яких науковці характеризують краєзнавчі дослідження окремих вчених ОІНО. До числа перших слід віднести роботу П. Т. Тронька⁷, в якій автор визначив та охарактеризував етапи розвитку краєзнавства на Одещині; статті З. В. Першиної⁸, Т. М. Попової й В. Н. Станка⁹, де вчені серед багатьох напрямів історичних досліджень науковців ОІНО виділяють розвиток історико-краєзнавчих студій; колективні праці «Очерки развития науки в Одессе»¹⁰ і «Історія Одеси»¹¹, в яких автори надали розвідки про вивчення провідними вченими ОІНО різних напрямків краєзнавства. Результатом цих праць стало обґрунтування об'єктивно/суб'єктивного бачення ключових проблем історії краєзнавства в 1920-х рр., врахування механізмів його взаємодії з окремими галузями суспільного буття (політикою, економікою, культурою), розробка сучасного понятійного апарату.

У цей час також з'явилися праці, які суттєво доповнили відомості про персональну діяльність деяких викладачів ОІНО в області краєзнавства. До таких досліджень слід зарахувати праці І. В. Корпусової¹², В. П. Ващенко і Н. М. Фроюк¹³, В. В. Левченка¹⁴, Т. М. Попової¹⁵, О. Є. Мущика¹⁶, В. В. Солодової¹⁷ та інших.

Вивчені позиції пласту наукової літератури, зазначеної проблеми, мають наукову цінність

з огляду накопичення, систематизації та первинної інтерпретації значного фактичного матеріалу. Однак краєзнавча діяльність викладачів ОІНО, досі не стала предметом спеціального дослідження, що й зумовило потребу докладної розвідки в цьому аспекті. Залучивши комплекс архівного матеріалу, тогочасні наукові періодичні видання, опубліковані праці вчених та дані енциклопедичних видань автор даної статті пропонує виявити закономірності розвитку та етапи краєзнавчої роботи викладачів ОІНО, простежити основні напрями їх наукових студій в галузі краєзнавства.

На початку 1920-х рр. в УСРР була розгорнута активна робота з організації краєзнавчих досліджень. Основні напрямки розвитку в цій галузі були визначені на I Всеросійській конференції краєзнавців (Москва, грудень 1921 р.), внаслідок якої почалось формування різноманітної і розгалуженої мережі відповідних організаційних структур на місцях. Не виключенням стали й провідні вищі навчальні заклади того часу — Інститути народної освіти, вектори науково-педагогічної діяльності яких мали також виразний краєзнавчий характер. Викладачі й студенти залучалися до роботи краєзнавчих гуртків і товариств, що вносило в підготовку майбутніх фахівців якісно новий елемент, розвивало навички колективної і дослідницької діяльності, поєднувало повсякденну академічну роботу студентів з освітою в напрямку розгортання наукових досліджень, вивчення й упорядкування архівів, організації комплексних експедицій реставрації пам'яток тощо¹⁸.

Незважаючи на скоординовані загальні принципи краєзнавчої діяльності на республіканському рівні відповідних навчальних програм і планів для роботи в цьому напрямку у вищих навчальних закладах не було, що призвело до самостійної активності викладачів й студентів. Така ж ситуація склалася в ОІНО, де краєзнавство, а ні як предмет, а ні як дисципліна, а ні як галузь науки не отримала сталого інституційного оформлення: не було розроблено навчальної програми для викладання та не створено науково-дослідної установи для досліджень. Але певні кроки в деяких напрямках з розвитку краєзнавства в ОІНО все ж такі були зроблені.

Цілком можна стверджувати, що в перші роки діяльності ОІНО краєзнавство як дисципліна була «розсіяна» у багатьох пред-

метах інших галузей. Аналізуючи навчальні програми 1920/21 академічного року для загального першого курсу, затверджених Правлінням інституту 3 листопада 1920 р., деякі аспекти вивчення південного регіону УСРР знаходимо в програмах предметів: історія рідної мови (російської, української), географія, етнографія й етнологія, систематика і морфологія рослин, анатомія і фізіологія рослин, зоологія, біологія, історія рідного народу, історія культури, загальна історія¹⁹, які розглядалися суто в контексті цих курсів.

Починаючи з 1922/23 навчального року, коли структура ОІНО складалась з трьох факультетів, то предмети, зміст яких включав відомості про південний край УСРР, переважно входили до навчального плану першого курсу факультету політичної освіти (історія культури, історія України) і факультету професійної освіти (етнографія й український фольклор, етнологія, етнографія України, історія України, історія Росії (XVIII і XIX ст.), історична географія України)²⁰. Розвиток та становлення предметів з краєзнавчим контекстом в ОІНО в цей час був пов'язаний з іменами істориків Р. М. Волкова²¹ (розробляв курс етнографії), М. Ф. Болтенка²² (археологія), Є. О. Загоровського²³ (історія Росії)²⁴. Особливої уваги в цьому сенсі заслуговує Є. О. Загоровський, який під час роботи в Одеському археологічному інституті (1921–1922) видав підручник з історії місцевого краю, про що зберігається запис у відомостях про наукову роботу в цьому інституті від 26 липня 1922 р.²⁵. На даний час нам не вдалось знайти примірник цього видання.

Робота з розширення спектра предметів з краєзнавчим аспектом в ОІНО постійно продовжувалась. Так, 15 червня 1923 р. на засіданні факультетської комісії факультету професійної освіти на чолі з деканом професором М. Є. Слабченком²⁶ було прийнято рішення про запрошення професора Є. П. Трифільєва²⁷ для читання лекцій з курсу «Історія Одеси»²⁸. Ця ідея залишилась не реалізованою. Хоча треба зазначити, що вивчення місцевого матеріалу досить широко використовувався в процесі викладання суспільних і історичних дисциплін, насамперед археології. Одними з провідних спеціалістів в цьому напрямку були професори Є. П. Трифільєв і М. Є. Слабченко, які влітку 1923 р. підготували і провели археологічні експедиції. Є. П. Трифільєв з метою «збільшити, поглибити інтерес студентів до археології й навчити їх

техніці розкопок та почати систематичне наукове дослідження в археологічному відношенні спочатку близьких до Одеси місцевостей, а потім і всієї Одеської губернії» зі студентами археологічного й історичного відділень факультету професійної освіти провів розкопки курганів поблизу Одеси²⁹. М. Є. Слабченко для студентів I й II курсів факультету професійної освіти організував (на власні кошти) практично-теоретичну екскурсію до Ольвії, де на місцевості ознайомив їх з розташуванням античного полісу³⁰. Тим самим Є. П. Трифільєв і М. Є. Слабченко продовжували розвиток археологічного краєзнавства в Одесі як складової частини історичного краєзнавства.

Вперше як окремий предмет «Краєзнавство» в ОІНО почали викладати в 1923/24 навчальному році. Курс лекцій професора В. Б. Лебедева³¹ було передбачено у навчальних планах першого курсу факультету професійної освіти³² і другого курсу факультету соціального виховання³³ по дві години на тиждень впродовж трьох триместрів. Відповідно на другому і третьому курсах цих факультетів професор Г. Й. Потапенко³⁴ проводив семінарські заняття з цього курсу (4 години на тиждень впродовж трьох триместрів) і техніку викладання «Краєзнавства» (2 години на тиждень впродовж трьох триместрів). Відшукати навчальну програму курсу не вдалось, що завадило встановити методологічні орієнтири, за якими відбувалось вивчення предмету. Хоча враховуючи специфіку викладачів (географія, природознавство), які вели цей курс, то цілком можна стверджувати, що домінантою предмету було природниче краєзнавство, а основним завданням вважалось показати краєзнавство як окремий базовий предмет шкільної географії та навчити майбутніх учителів викладанню систематичного курсу географії в школі.

Наступного навчального року «Краєзнавство» було вилучено з навчальних планів обох факультетів. Ніяких документальних підтверджень цього факту встановити не вдалось, але на нашу думку, в першу чергу, це було пов'язано з зосередженням краєзнавчих досліджень викладачами ОІНО в Одеській комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук (далі — ОКК при ВУАН), заснованій в серпні 1923 р. (про це докладніше йдеться нижче), а вивчення краєзнавства студентами зосереджено в Гуртку краєзнавства при ОІНО, створеного в першому триместрі 1924/25 навчального року під керівництвом

професора В. Б. Лебедева³⁵. Хоча питання приналежності Гуртка до ОІНО можна залишити відкритим, у зв'язку з тим, що в звіті голови секції вивчення природних багатств краю ОКК при ВУАН професора Г. І. Танфільєва³⁶ також йде мова про утворення восени 1924 р. при секції «студентської організації в формі студентського краєзнавчого гуртка» під керівництвом професора В. Б. Лебедева³⁷. Справа не в бюрократичному питанні до якої саме установи чи закладу належав Гурток, а в питанні його підпорядкування. Річ у тім, що відповідно до існуючої, на той час в системі освіти і науки УСРР, вертикальної ієрархії ОІНО і ОКК при ВУАН входили до структури двох різних органів. Так, ОІНО підпорядковувався НКО УСРР, а наукові товариства при ВУАН — Президії Академії³⁸. У зв'язку з цим виникає питання про підпорядкування Гуртка якому саме органу та відповідно про джерело фінансування, від якого залежала його практична діяльність.

Повертаючись до фактичної діяльності Гуртка краєзнавства, слід зазначити, що впродовж 1924/25 навчального року до його складу входило 37 студентів різних відділень і факультетів ОІНО. Очолювало гурток Бюро у складі п'ятьох студентів, які були представниками різних курсів і відділень ОІНО. Діяльність Гуртка була спрямована в напрямку вивчення і дослідження природничого краєзнавства, а саме розглядалися питання ґрунтів і підґрунтів України. Протягом року під час доповідей студентів на теми вивчаючи топографію, гідрографію, стратиграфію, географію, петрографію були простудійовані основні геолого-геоморфологічні ознаки (лесовий, зандровий, кінцево-моренний, моренний краєвиди) фізико-географічна районізація (генезис, еволюцію та зональність ландшафтів) України. Також були розглянуті питання про вплив ґрунтів і підґрунтів на розселення людства на території України, на утворення форм і фарб одягу та вплив на фольклор населення цих регіонів. Особливо цікавими темами, що викликали інтерес, жваві суперечки та велику кількість питань з боку студентів, були визначені доповіді професора С. С. Дложевського³⁹ — «Характерні риси й завдання краєзнавства на Україні», студента С. Д. Кожем'якіна — «Ліс на Україні», студентки Іванковіцер — «Краєзнавство в школах соціального виховання», студента Гнилиці — «Зандровий краєвид на Україні», студентів Тарасенка і Драмашка — «Кінцево-моренний та

моренний краєвиди». Активно працювали члени Гуртка в напрямку розвитку краєзнавчо-екскурсійної діяльності, яка все більше утверджувалась і впроваджувалась у навчальний процес вищих навчальних закладів. Так, під час екскурсії на берег Чорного моря, було зібрано багато природничого матеріалу, який став основою для вивчення багатств краю. Відсутність підручників і посібників з краєзнавства призвела до того, що, з метою більш ретельного вивчення цього курсу, члени Гуртка самостійно розробили мапу Одещини. Не маючи фінансової можливості видати мапу в літографованому зображенні, вони надрукували її на папірографі. Незважаючи на не зовсім високу якість виданої мапи вона витримала два видання, які завдяки низькій ціні (8 копійок за примірник) розійшлися повними тиражами⁴⁰.

На час літніх канікул і наступний навчальний рік члени Гуртка планували продовжити роботу з дослідження окремих районів Одещини, а саме популяризувати ідеї краєзнавства серед студентства та широкого кола населення. Ця ідея відповідала тогочасній сутності краєзнавства, сформульованій на II Всеросійській конференції з краєзнавства (грудень 1924 р.) як підвищення ролі краєзнавства в розвитку науки, господарському і культурному будівництві, патріотичному вихованні трудящих, особливо молоді⁴¹. Але планам членів Гуртка краєзнавства не судилося здійснитися. Після проголошення на I Всеукраїнській конференції краєзнавства (Харків, травень 1925 р.) про початок систематичної роботи в республіці з обліку краєзнавчих організацій та налагодженню зв'язку між ними, виробленню оптимальних організаційних форм, наданню методичної допомоги місцевим організаціям, налагодженню обміну досвідом, спрямуванню досліджень⁴² у розвитку краєзнавчих досліджень у вищих навчальних закладах відбувся новий етап.

Імпульсом для цього стала «Методична записка про організацію краєзнавчої роботи в ІНО та на Педкурсах» введена Методичним комітетом Головнопрофосу НКО УСРР⁴³, відповідно якій визначалось, що «краєзнавство мусить бути поставлено не як звичайна дисципліна, а як база до цілого комплексу досліджуваних явищ, і тому проводиться через науково-організовані експедиції, безпосереднє спостереження над явищами природи, промисловості, торгу, матеріальної та

духовної культури рідного краю, а так само через збирання характерних речей та документів, наступну ретельну, індивідуальну й колективну фіксацію всієї роботи, і нарешті, через заснування відповідного музею при Педвузі» у зв'язку з чим зверталась увага на осередки краєзнавства, що вже існували при вищих навчальних закладах на сучасні центри підготовки студентства, закликаючи наукових робітників допомогти діяльності цих осередків шляхом читання лекцій, створення семінарів та відкриття при інститутах народної освіти кафедр краєзнавства⁴⁴.

Внаслідок цих резолюцій організаційна структура викладання і дослідження краєзнавства в ОІНО набула нових форм. По-перше, 1926/27 навчального року було відновлено читання лекцій з курсу «Краєзнавства», який протягом наступних трьох років вів викладач М. Я. Фрам-Зуськін⁴⁵. Незважаючи на введення «Краєзнавства» до навчального плану інституту, багато аспектів цього курсу залишались «розпорошеними» по інших предметах: етнографія (професор Р. М. Волков), історія України (професор М. Є. Слабченко), історія Росії (професор Є. О. Загоровський)⁴⁶. У предметі «Історія України» для першого курсу факультету соціального виховання, розрахованого на два триместри, з 58 тем одна була присвячена виникненню міст на півдні України, зокрема Одесі⁴⁷. У курсі з історії Росії для студентів третього курсу історичного відділення факультету професійної освіти розглядались питання — «Колонізаційна праця російського уряду взагалі та Потьомкіна зокрема» і «Історія розвитку Одеси, як колонізаційного об'єкту»⁴⁸. Також «Краєзнавство» (викладач Е. Г. Оксман⁴⁹) було введено на курсах підвищення кваліфікації вчителів при ОІНО⁵⁰.

По-друге, великої популярності набули теми дипломних робіт серед студентів ОІНО на краєзнавчу тематику. Так, студенти ліквідаційного курсу історичного і археологічного відділень до 1 жовтня 1925 р. захистили роботи: «Музеї м. Одеси, як місце для історичних екскурсій учнів профшкіл» (Ф. Ш. Співак, науковий керівник професор В. І. Селінов⁵¹), «Відділ Старо-Грецької культури Одеського Краєвого історично-археологічного музею як матеріал для екскурсії з учнями профшкіл» (О. Б. Варнеке, науковий керівник В. І. Селінов), «Одесский областной

Историко-археологический музей, его история и современная организация» (Г. Б. Цомакіон, науковий керівник професор С. С. Дложевський)⁵². На засіданні Правління ОІНО 1 жовтня 1927 р. дипломна праця студента Гринштейна на тему «Шкільне краєзнавство, та зв'язок його з життям» виконаної під керівництвом професора Г. Й. Потапенка була надана оцінка «добре», а 28 січня 1928 р. на засіданні факультетської комісії факультету соціального виховання студенти Д. С. Ройтман і Р. Ц. Сігал отримали оцінки «добре» за кандидатські роботи, відповідно «Експурсія в Істпарт підчас проробки 1905 р.» і «Експурсія на цукрову фабрику в курсі суспільствознавства» (науковий керівник В. І. Селінов)⁵³.

По-третє, йшла робота з розвитку науково-експурсійних стосунків ОІНО з науково-дослідними установами. Так, 5 листопада 1926 р. на засіданні Правління інституту розглядалось відношення Одеського істпарту (Комісія для збирання і вивчення матеріалів з історії жовтневої революції та партії) від 30 жовтня про прийняття участі викладачів і студентів у розробленні матеріалів комісії. Пропозиція була визнана бажаною і доцільною та вирішено доручити профільним предметним комісіям це питання детально обговорити, а з другого триместру навчального року розробити конкретні плани, які мали б бути пов'язані з працею Істпарту та приступити до їх спільної розробки⁵⁴. Після перемов до практичної діяльності справа не дійшла.

По-четверте, одним з напрямків у розвитку краєзнавства в ОІНО був пошук форми науково-дослідної установи яка б розглядала практичні відомості для осіб, що цікавляться археологією, історією, матеріальною культурою, зоологією, ботанікою, ентомологією, ґрунтознавством, етнографією південного краю. Впродовж розгляду цього питання 29 червня 1925 р. ректор ОІНО П. О. Самулевич у зверненні до Головного управління науковими установами НКО УСРР вказував на необхідність відкриття інституції гуманітарного профілю — науково-дослідної кафедри історії української культури. Під керівництвом професора М. Є. Слабченка разом із секціями соціально-економічної історії України (завідувач М. Є. Слабченко), історії революційних рухів на Україні і КП(б)У (завідувач О. Ф. Малєєв), українського письменства (завідувач А. В. Музичка) мала розпочати роботу секція краєзнавства (завідувач В. Б. Лебедєв)⁵⁵. Через непорозуміння керівництва

з представниками професорського складу — роботу розпочала тільки секція історії української культури (завідувач М. Є. Слабченко), яка підпорядковувалась Харківській науково-дослідній кафедрі історії української культури⁵⁶. Питання відкриття науково-дослідної установи з краєзнавства залишилось відкритим.

Незважаючи на це наукова діяльність студентів у царині краєзнавства продовжувалась. 7 липня 1927 р. керівництво ОІНО на підставі положення НКО УСРР про заснування при вищих навчальних закладах мережі семінарів підвищеного типу, почало клопотання про організацію на 1927/28 навчальний рік семи відповідних інституцій, серед яких на чотирьох — історії класової боротьби (керівник М. Є. Слабченко, з секціями історії України — завідувач М. Є. Слабченко та історії Росії — завідувач Є. О. Загорівський); мови, літератури й етнографії (керівник О. І. Томсон; секція етнографії — завідувач Р. М. Волков); єврейської культури (керівник С. Х. Білов; секція історії — завідувач Я. Є. Мерзон); історії й побуту німецьких колоній (керівник А. М. Штрем; секція історії — викладачі А. М. Штрем, Г. Г. Березевиці, Г. Д. Кайзер), передбачалось вивчення студентами історії й культури народів Одещини⁵⁷. Через брак фінансів ці семінари не розпочали свою роботу, але за умови безкоштовної роботи викладачів продовжив свою роботу семінар підвищеного типу з соціально-економічної історії України на чолі з М. Є. Слабченком⁵⁸. Протягом 1926/27 навчального року під час роботи цього семінару, в участі якого брали чотири викладачі й сім студентів, були пророблені теми з історії Одеси початку ХХ ст.: «Історія цін в Одещині за 1914–1917 рр.», «Зарплатня в Одесі за 1918–1923 рр.», «Аграрна революція на Одещині 1917–1922 рр.», «Історія заробітної платні в залізничників Одеського вузла за 1920–1923 рр.», «Історія зарплатні металістів Одеси за 1921–1923 рр.», «Історія торгівлі одеського порту з Близьким Сходом за 1914–1920 рр.»⁵⁹.

У такій ситуації керівництво ОІНО продовжувало наполегливу роботу щодо створення науково-дослідної установи краєзнавчого профілю. 18 січня 1929 р. на засіданні Правління інституту з доповіддю про організацію етнографічного кабінету, його завдання і план роботи виступив професор Р. М. Волков⁶⁰. Під час обговорення цього питання «констатуючи велике значення розгортання

краєзнавчої роботи в ІНО, було визнано за доцільне організувати краєзнавчий кабінет», який під керівництвом Р. М. Волкова повинен був обслуговувати всі відділення і факультети інституту⁶¹.

Незважаючи на прийняття цього рішення, керівництво ОІНО ще довго колиалося в виборі назви кабінету — етнографічний чи краєзнавчий. Восени 1929 р. було підтверджено заснування краєзнавчого кабінету (завідувач Р. М. Волков), який мав на меті обслуговувати викладання предметів краєзнавства й етнографії та допомагати студентам у проведенні краєзнавчої роботи⁶². 18 грудня 1929 р. на засіданні Правління ОІНО було прийнято рішення про відкриття етнографічного кабінету на чолі з Р. М. Волковим⁶³. Отже, впродовж 1929 р. у наказах по інституту, з приводу відкриття кабінету для вивчення історії краю, зустрічаємо назву як «етнографічний», так і «краєзнавчий», а в одному з наказів згадуються дві назви одночасно⁶⁴. На нашу думку це було пов'язано, по-перше, з не чітким розумінням адміністрації ОІНО функцій, завдання, змісту і методів краєзнавства як предмету в межах вищого навчального закладу, а по-друге, з відсутністю фінансування для відкриття двох кабінетів одночасно, тому керівництво інституту й вагалося, кабінет якого профілю відкривати в першу чергу.

На відміну від недоведеної до кінця в ОІНО спроби формування краєзнавства як дисципліни та налагодження краєзнавчої науково-дослідної роботи серед студентів, саме в 1920-ті рр. закладалися методологічні й методичні основи краєзнавства як науки, що стало помітною рисою наукової творчості більшості його викладачів. Така тенденція обумовлювалася вже сформованою традицією краєзнавчих досліджень південного регіону в Імператорському Одеському товаристві історії і старожитностей (1839–1920)⁶⁵, а згодом ця традиція була закріплена в Імператорському Новоросійському університеті (1865–1920)⁶⁶, перед яким при його заснуванні висувалися завдання великомасштабних краєзнавчих вишукувань. Отже, традиції наукової діяльності зі збирання та дослідження в галузі краєзнавства, закладені вченими Одеси в XIX столітті були продовжені в 20-х роках XX століття викладачами ОІНО, в першу чергу, в ОКК при ВУАН — провідній серед дванадцяти науково-дослідних установ краєзнавчого профілю в Одеському окрузі⁶⁷.

Необхідно зазначити, що причинами наукової роботи вчених ОІНО поза межами закладу були: по-перше, реформа науково-дослідної роботи у вищій школі, суть якої полягала у відокремленні наукових досліджень від навчальної діяльності, а, по-друге, в перші роки існування інституту при ньому не планувалося створення науково-дослідних установ, оскільки він створювався як педагогічний заклад, у зв'язку з цим, перед ним не поставало завдання підготовки наукових працівників⁶⁸.

Така ситуація призвела до того, що в різні часи в чотирьох секціях ОКК при ВУАН (1923–1931) була зосереджена науково-дослідна діяльність 62 викладачів ОІНО. До археологічної секції входили М. Ф. Болтенко, Б. В. Варнеке, С. С. Дложевський (голова комісії та секції), В. І. Крокос, С. А. Семенов. У складі етнографічно-лінгвістичної (до 1925 р. етнографічно-діалектологічна) працювали — П. О. Бузук, Н. І. Букатевич, Р. М. Волков (голова секції), В. Я. Герасименко, М. І. Гордієвський, В. Я. Каковський, Б. М. Комаров, В. Ф. Лазурський, Б. М. Ляпунов, І. В. Матковський, А. В. Музичка, Е. Г. Оксман, П. О. Потапов, М. М. Семенов (скарбник комісії), Г. П. Сербський, О. І. Томсон, В. О. Чудновцев, Б. В. Юрковський. Членами соціально-історичної секції були О. Л. Вайнштейн, А. Й. Бужевич, А. Г. Готалов-Готліб, Л. Г. Гофман (секретар комісії), К. П. Добролюбський, Є. О. Загоровський (заступник голови секції), І. Ф. Кособродов, О. Ф. Малєєв, М. І. Мандес, Ф. І. Педанов, М. М. Петринський, Ф. Є. Петрунь, О. І. Покровський, М. Л. Рубінштейн, О. О. Рябінін-Скляревський (секретар секції), В. І. Селінов, М. Є. Слабченко, М. О. Соколов, В. В. Стратен, Є. П. Трифільєв (1923–1925 рр. голова секції), І. Я. Фаас (секретар Бюро комісії), І. А. Хмельницький, О. Я. Шпаков. До секції вивчення природних багатств краю входили Я. Ю. Бардах, Ю. А. Гапонов, О. С. Ісакович, Л. В. Климентов, В. Б. Лебедев (секретар секції), М. Г. Лігнау, С. М. Морін, А. Д. Осмоловський, Ф. М. Порошко, Г. Й. Потапенко, А. Р. Прендель, А. О. Сапегін, Д. О. Свиренко, М. Д. Сидоренко, Г. І. Танфільєв (у 1923–1928 рр. голова секції), В. П. Цветкова⁶⁹. Отже, кількість представників професорсько-викладацького складу ОІНО — провідного на той час вищого навчального закладу Одеси, складала майже дві третини загальної кількості членів ОКК при ВУАН.

Багатий краєзнавчий матеріал як наслідок «інтенсивної праці за участю видатніших представників науки» (за визначенням редакції журналу «Краєзнавство»⁷⁰) було представлено викладачами ОІНО на сторінках «Вісника ОКК при ВУАН». Звіти про роботу секцій комісії, що представлені на шпальтах цього видання, свідчать про досить плідну науково-дослідну роботу вчених ОІНО в царині краєзнавства.

Члени археологічної секції детально розглядали доповіді та інформації про розкопки на острові Березань, в Ольвії, у селах Усатово і Червоні Маяки, на Аджигольському лимані; обговорювали повідомлення про значення археологічних знахідок, що стали експонатами Одеських музеїв; брали активну участь в археологічних розкопках в Ольвії тощо.

Учасників етнографічно-лінгвістичної секції цікавили купальські обряди в селі Дуфінці на Одещині, Великі-Копани на Херсонщині, весільні та обрядові пісні, побут болгаро-грецького села Великий Буялик, національні особливості поселень Одещини, етнографічні матеріали села Ново-Збур'ївка і міста Тирасполя, лексичні особливості української мови півдня України тощо.

На засіданнях соціально-історичної секції обговорювали доповіді присвячені темам: чумацтво в XVII–XVIII століттях, архів секретної частини фонду Новоросійського та Бесарабського генерал-губернаторства 1822–1873 рр., історія залізничного будівництва в краї, Воронцовський палац як культурно-історична пам'ятка, одеська «Громада» 1870-х рр., одеські євреї 1870–1880-х рр., земельна колонізація півдня України, господарство та побут краю, розвідки про життя та діяльність відомих постатей тощо. Зі зміною в країні на початку 1920-х рр. ідеологічних орієнтирів у галузі вивчення регіональної історії відповідно виникали нові пріоритетні напрямки. У зв'язку з цим вчені-гуманітарії також досліджували історію селянського і робітничого руху, революційні події на Одещині, віхи суспільно-політичного розвитку тощо. Однак доповіді й публікації істориків ОІНО в цьому контексті в межах краєзнавчих студій займають незначне місце, а загальна кількість їх розвідок свідчить про широкий хронологічний діапазон та широту тематики історико-краєзнавчих досліджень.

Значна робота також була здійснена членами секції вивчення природних багатств краю.

На її засіданнях науковці виголосили понад 30 доповідей на теми з гідрології, зоогеографії, геофізики, геології, мінералогії, гідробіології, ботаніки, ґрунтознавства, фауни місцевого краю тощо. Отже, різні аспекти краєзнавства Північного Причорномор'я — як чітко локалізованого об'єкту дослідження, впродовж другої і третьої чверті 1920-х рр. були в центрі уваги наукових інтересів багатьох вчених ОІНО, що безпосередньо передбачає подальше детальніше дослідження. Їх плідна робота в цьому напрямку сприяла не тільки розвитку науково-дослідної діяльності в царині краєзнавства, а й популяризації наукових знань та пробудженню інтересу населення до свого краю.

Однак наприкінці 1920-х рр. в політиці радянського керівництва намітилася тенденція звести краєзнавство до задоволення утилітарних, господарських і політико-освітніх потреб. Згідно з резолюцією Першого музейного з'їзду (1930 р.) краєзнавство отримало типову структуру, що включала три напрямки — природи, історії, соціалістичного будівництва (з незначними змінами зберігалася до 1990-х рр.). У результаті цього нові історичні умови та зміна методологічних орієнтирів позначилися й на краєзнавчих дослідженнях, яким був притаманний акцент соціально-економічних й суспільно-політичних аспектів історії краю. Соціально-економічні потреби держави та нове бачення партійного керівництва змісту вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ призвели до того, що 1930 р. було реорганізовано ОІНО та ліквідовано ОКК при ВУАН.

Принципово на гірше змінилася ситуація на рубежі 1920–30-х рр. Якщо впродовж першого післяреволюційного десятиріччя, на хвилі національно-культурного відродження, краєзнавці, зі своїми соціально-політичними поглядами, як правило, знаходили спільну мову з органами влади, то згодом демократичні за своїм характером, формами і методами роботи краєзнавців, ніяк не вписувалися в структуру адміністративно-командної системи. Зі сторінок газет і журналів почали лунати звинувачення на адресу членів ОКК при ВУАН, у тому числі представників професорсько-викладацького складу ОІНО, в буржуазному націоналізмі, у відкритій контрреволюційній діяльності⁷¹.

Масових репресій, до яких вдався у боротьбі з будь-якими проявами опозиції тоталітарний

режим, що своїм вістрям були спрямовані проти національної інтелігенції, зазнали й вчені краєзнавці ОІНО. Першим, 27 листопада 1926 р. за «агітацію в бік меншовизму та за допомогу міжнародній буржуазії» був заарештований асистент ОІНО, секретар ОКК при ВУАН Л. Г. Гофман. Незважаючи на тяжку хворобу (туберкульоз лівої легені) та клопотання колег про звільнення, його було засуджено до трьох років заслання⁷². Не менш трагічно склалась доля інших науковців ОІНО — В. Я. Герасименка (заарештовано 1929 р.), М. Є. Слабченка, Е. Г. Оксмана (обох заарештовано 1930 р.), Б. М. Комарова, Є. О. Загоровського, Ф. Є. Петруня і О. О. Рябініна-Скляревського (всі заарештовані 1931 р.)⁷³. Такі дії призвели до поступового занепаду академічного краєзнавчого руху в Одесі.

Таким чином, аналіз архівних матеріалів і друкованих джерел дає підстави стверджувати, що краєзнавча робота в ОІНО проходила в трьох основних напрямках: культурно-історичному, що включало в себе вивчення різних галузей історичного знання (власне історія краю, етнографія, археологія, заходи з охорони документальних матеріалів і пам'ятників археології тощо), природно-історичному (вивчення природних особливостей, виробничих сил і економіки краю) і науково-освітньому. Провідну роль у їхній діяльності відігравали досвідчені фахівці старого вишколу, які охоче передавали свої знан-

ня науковій молоді. Різноманіття наукових інтересів учених зумовило різноманітність та багаторівневість (кабінет, гурток, семінар підвищеного типу, секція науково-дослідної кафедри, ОКК при ВУАН) організаційних форм краєзнавчих навчально-науково-дослідних установ. Наукова активність дослідників ОІНО полягала в їх участі в багатьох всеросійських і всеукраїнських краєзнавчих конференціях; краєзнавчі постійно публікувалися як в губернських (окружних), так і в центральних краєзнавчих та науково-популярних виданнях.

Велика кількість викладачів ОІНО в галузі гуманітарних та природничих наук включилися в науково-дослідну діяльність у краєзнавчому напрямку, а для деяких з них, які стали відомими вченими у наступні десятиліття, саме краєзнавча робота була школою наукової творчості та науково-організаційної діяльності. Краєзнавча науково-дослідна діяльність викладачів ОІНО була вираженням наукового плюралізму, що іноді продовжувало дореволюційні традиції. Залучення викладачів ОІНО до краєзнавчих досліджень виходило часто уникаючи офіційні канали і обходячись без уніфікованих методик і вказівок «згори», що було одним з позитивних моментів у розвитку тогочасної науки. У свою чергу краєзнавчі студії викладачів ОІНО заслуговують на подальший детальний аналіз.

Джерела та література

- 1 Юньев И. С. Беседы о краеведении. — М., 1966. — С. 3.
- 2 Левченко В. В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту. — Одеса, 2010. — 428 с.
- 3 Історичне краєзнавство в Українській РСР / П. Т. Тронько, В. О. Горбик, О. І. Лугова та ін.; Відп. ред. П. Т. Тронько; АН УРСР. Ін-т історії. — К.: Наукова думка, 1989. — С. 27–28.
- 4 Історія Одеського університету за 100 років (1865–1965). — К.: Вид-во Київського ун-ту, 1968. — 424 с.
- 5 Попова Т. Н. Из истории краеведения в Одессе. Е. П. Трифилев // «Воспитание историей»: тезисы первой областной историко-краеведческой науч.-практ. конф., посвящённой 200-летию г. Одессы. 27–28 июня 1989 г. — Одесса, 1989. — С. 62–63; Попова Т. Н., Гребцова И. С. Одесская комиссия краеведения: к вопросу о преемственности традиций научных обществ // 150 лет Одесскому обществу истории и древностей (1839–1989): тезисы докладов юбилейной конф. 27–28 октября 1989 г. — Одесса, 1989. — С. 37–39.
- 6 Дмитрієнко М. Ф. «Вісник Одеської комісії краєзнавства при Українській академії наук» як джерело для вивчення історії та розвитку краєзнавчих студій на півдні України // Тезиси Другої областної історико-краєведчої науч.-практ. конф., посвящённой 200-летию основания Одессы и 25-летию создания Украинского

- общества охраны памятников истории и культуры. — Одесса, 1991. — С. 70–72.
- 7 Тронько П. Т. Розвиток краєзнавства на Одещині: традиції і сучасність // Одесі-200: тези доп. міжн. наук.-теор. конф. 6–8 вересня 1994 р. У 2-х ч. — Одеса, 1994. — Ч. II. — С. 78–80.
- 8 Першина З. В. Історія України в працях одеських дослідників // Український історичний журнал. — 1994. — № 6. — С. 57–59.
- 9 Попова Т. Н., Станко В. Н. Исторические исследования в Одесском университете: традиции и современность // Вестник Одесского государственного университета. — 1995. — Вып. 1. — С. 42–45.
- 10 Очерки развития науки в Одессе / НАН Украины; Южный научный центр; отв. ред. С. А. Андронати. — Одесса: Титул, 1995. — 576 с.
- 11 Історія Одеси / Голов. ред. В. Н. Станко. — Одеса: Друк, 2002. — С. 351–353.
- 12 Корпусова И. В. С. С. Дложевский и Одесская комиссия краеведения // 150 лет Одесскому обществу истории и древностей (1839–1989): Тезисы докл. юбил. конф. 27–28 октября 1989 г. — Одесса, 1989. — С. 39–41.
- 13 Ващенко В. П., Фроук Н. М. Внесок М. Є. Слабченка у дослідження соціально-економічного розвитку Південної України в дореформений період // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність». — К.: Рідний край, 1995. — С. 111–112.
- 14 Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність Валентина Івановича Селінова (до 130-річчя з дня народження) // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 2. — Одеса: вид-во «Optimum», 2006. — С. 256–266; Його ж. Із історії Новоросійського (Одеського) університету: професор Євген Олександрович Загоровський // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. — № 16 (53). — Одеса, 2007. — С. 184–197; Його ж. Тричі засуджений Еммануїл Оксман (1899–1961): до 110-річчя від дня народження // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 7. — Одеса: Друкарський дім, 2009. — С. 242–257.
- 15 Попова Т. Н. Из истории Новороссийского университета: Е. П. Трифилев. К 140-летию со дня рождения (биоисториографический контур) // Проблемы славяноведения. — Брянск: Изд-во БГУ, 2007. — Вып. 9. — С. 42–62.
- 16 Музичко О. Одеський історик Є. О. Загоровський в українському історіографічному процесі першої половини ХХ ст. // Чорноморська минувшина. — Вип. 3. — Одеса: Фенікс, 2008. — С. 139–154.
- 17 Солодова В. Етнографические направления деятельности Одесской комиссии краеведения (1923–1930) // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — Одеса, 2008. — № 5. — С. 6–12.
- 18 Історичне краєзнавство в Українській РСР... — С. 8–9, 98.
- 19 Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 293. — Арк. 74.
- 20 Там само, арк. 3–4, 12–15.
- 21 Волков Роман Михайлович (1885–1959) — історик російської і української літератур, етнограф, фольклорист; закінчив Ніжинський історико-філологічний інститут (1912); приват-доцент Новоросійського університету (1920); професор ОІНО (1920–1930).
- 22 Болтенко Михайло Федорович (1888–1959) — історик античності, археолог; закінчив Новоросійський університет (1912); асистент ОІНО (1921–1923); в 1920–1930 рр. заступник директора, а в 1930–1933 рр. директор Одеського історико-археологічного музею.
- 23 Загоровський Євген Олександрович (1885–1938) — історик, краєзнавець; в 1904–1909 рр. студент, в 1911–1916 рр. аспірант, а в 1916–1920 рр. приват-доцент Новоросійського університету; професор Одеського гуманітарно-суспільного (1920–1921) й ОІНО (1921–1930).
- 24 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 349, арк. 11–11 зв.
- 25 Там само, оп. 2, спр. 1107, арк. 2–3.
- 26 Слабченко Михайло Єлисейович (1882–1952) — історик права, економіки, літератури, театру України XVI–XIX ст.; в 1904–1910 рр. студент, а 1920 р. приват-доцент Новоросійського університету; приват-доцент Одеського гуманітарно-суспільного (1920–1921); професор ОІНО

- (1920–1930); керівник секції Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури при ОІНО (1926–1930); 1929 р. обрано академіком ВУАН.
- 27 *Трифільєв Євген Парфенович* (1867–1925) — історик Росії та України XVII–XIX ст., археолог, архівіст; в 1886–1890 рр. студент, а 1901–1911 рр. приват-доцент Харківського університету; професор Новоросійського (1911–1920) й ОІНО (1921–1925).
- 28 Державний архів Одеської області (далі — ДАОО), ф. Р-1593, оп. 1, спр. 412, арк. 6.
- 29 *Трифільєв Є.* Спроба активно-трудова проробки історії первісної культури в Одеському ІНО // *Путь просвещения.* — 1923. — № 7–8. — С. 166–172.
- 30 *Заруба В.* Історик держави і права України академік М. Є. Слабченко (1882–1952): Монографія. — Дніпропетровськ, 2004. — С. 84.
- 31 *Лебедєв В'ячеслав Боніфатійович* (1881–1931) — географ, гідролог; в 1903–1908 рр. студент, в 1908–1913 рр. аспірант, а в 1916–1920 приват-доцент Новоросійського університету; професор ОІНО (1920–1930); завідувач секції географії науково-дослідної кафедри географії та геології при ОІНО (1928–1930).
- 32 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 349, арк. 139–140.
- 33 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 430, арк. 1–1 зв.
- 34 *Потапенко Георгій Йосипович* (1889–1982) — ботанік, географ; закінчив Новоросійський університет (1907); в 1921–1922 викладач, а 1922–1930 професор ОІНО.
- 35 *Кожем'якин Ф.* Звіт про працю студентського гуртка Краєзнавства (при Одеському Інституті Народної Освіти) // *Вісник ОКК* при ВУАН. — 1925. — Ч. 2–3. — С. 9–10.
- 36 *Танфільєв Гаврило Іванович* (1857–1928) — фізико-географ, геоботанік, ґрунтознавець; 1884 р. закінчив Санкт-Петербурзький університет; професор Новоросійського (1904–1920) і ОІНО (1921–1928); керівник науково-дослідної кафедри географії та геології при ОІНО (1923–1928).
- 37 *Танфільєв Г. И.* Звіт про діяльність секції вивчення природних багатств // *Вісник ОКК* при ВУАН. — 1925. — Ч. 2–3. — С. 7–8.
- 38 *Водотика С. Г.* Наукове життя Одеси 1920-х рр. (Структура та взаємодія дослідних установ гуманітарного профілю) // *Одесі-200: тези доп. міжн. наук.-теор. конф. 6–8 верес. 1994 р.* — Одеса, 1994. — Ч. 2. — С. 111–113.
- 39 *Дложевський Сергій Степанович* (1889–1930) — історик, археолог, філолог; в 1906–1911 рр. студент, 1912–1914 рр., в 1914–1916 приват-доцент, а в 1916 р. доцент Київського університету; приват-доцент Новоросійського університету; професор Одеського гуманітарно-суспільного (1920–1921) й ОІНО (1921–1930).
- 40 *Кожем'якин Ф.* Звіт про працю студентського гуртка... — С. 9–10.
- 41 *Історичне краєзнавство в Українській РСР...* — С. 8.
- 42 Там само. — С. 9.
- 43 Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР. — 1925. — Ч. 2. — С. 29–34.
- 44 Там само. — С. 30.
- 45 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 168, арк. 11 зв.–12; Фрам-Зускін Мойсей Якович (1871–19??) — географ; закінчив Віленський учительський інститут, викладач ОІНО (1927–1930).
- 46 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 583, арк. 37–38, 40, 65–66.
- 47 Там само, спр. 591, арк. 80.
- 48 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 2, спр. 11, арк. 11–12.
- 49 *Оксман Еммануїл Григорович* (1899–1961) — археолог, краєзнавець; 1924 р. закінчив ОІНО; в 1925–1929 рр. аспірант науково-дослідної кафедри Одеського історико-археологічного музею; викладач ОІНО (1929–1930).
- 50 Див.: Левченко В. В. Оксман Еммануїл Григорович // *Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1* (початок XIX – середина XX ст.). — Одеса: Друкарський дім, 2009. — С. 268.
- 51 *Селінов Валентин Іванович* (1876–1946) — історик античності, архітектури, краєзнавець; 1901 р. закінчив Київський університет; в 1921–1925 рр. викладач, а в 1925–1930 рр. професор ОІНО.
- 52 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 629, арк. 11–12 зв.
- 53 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 660, арк. 24 зв.
- 54 Там само, спр. 585, арк. 21.
- 55 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 436, арк. 12–12 зв.
- 56 Там само, спр. 4664, арк. 9, 47, 121–121 зв.
- 57 ДАОО. — Ф. Р-1593, оп. 1, спр. 622, арк. 34.
- 58 Там само, спр. 585, арк. 5; спр. 660, арк. 20.

- 59 ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 168, арк. 19 зв.; ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 583, арк. 104; спр. 660, арк. 121.
- 60 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 727, арк. 48.
- 61 Там само, спр. 724, арк. 5.
- 62 Там само, спр. 734, арк. 18–18 зв.
- 63 Там само, спр. 794, арк. 3.
- 64 ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 724, арк. 113.
- 65 Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії та старожитностей. — Одеса: Астропринт, 2002. — 400 с.
- 66 Попова Т. Н. Проблемно-дисциплінарная структура исторических исследований в Новороссийском университете // Российские университеты в XVIII–XX веках. — Воронеж, 2004. — Вып. 7. — С. 30–49; Музичко О. Історичне краєзнавство в працях викладачів Одеського Новоросійського університету // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — 2006. — № 3. — С. 222–224.
- 67 Краеведные учреждения СССР: Список обществ и кружков по изучению местного края, музеев и других краеведных организаций. — Л., 1927. — С. 132–133.
- 68 Левченко В. В. Історія Одеського інституту... — С. 240–241.
- 69 Вісник ОКК при ВУАН. — 1924. — № 1. — С. 1–2; 1925. — № 2–3. — С. 1, 3.
- 70 Краєзнавство. — 1927. — № 1. — С. 30.
- 71 Гриськов А. Репрессированное краеведение // Одесский вестник. — 1994. — 26 января.
- 72 Архів Управління служби безпеки України в Одеській області (Архів УСБУ в Одеській області), ф. П, спр. 28591-п., арк. 54, 56, 74, 78, 80.
- 73 Там само, ф. П, спр. 22064-п., арк. 5; Ф. П, спр. 23596-п., арк. 36; Ф. П, спр. 24462-п., арк. 39; Ф. П, спр. 20443-п., т. 1. — Арк. 3; Ф. П, спр. 14238-п., арк. 289; Малінова Г. Л., Сапожников І. В. О. О. Рябінін-Скларевський: матеріали до біографії. — Одеса-Київ, 2000. — С. 23, 46.

Валерий Левченко

**Краеведение в Одесском институте народного образования (1920-1930 гг.):
становление, направления, традиции**

В статье анализируется процесс становления и развития преподавания и исследования краеведения в Одесском институте народного образования. Изучаются основные направления, формы и методы педагогической и научно-исследовательской деятельности преподавателей института в области краеведения.

Ключевые слова: краеведение, Одесский институт народного образования, преподавание, краеведческие исследования, преподаватели.

Valeriy Levchenko

**The local history of Odessa Institute of Public Education (1920–1930):
becoming, directions, tradition**

The article examines the process of formation and development of teaching and research of local history at the Odessa Institute of Public Education. We study the basic directions, forms and methods of teaching and research faculty of the Institute of local history.

Key words: local history, Odessa Institute of Public Education, of teaching, local history studies, lecturer.